

még mindig *aranyszörű bárány*-ról mesélget, azokat igyekezzenek rábanítani az „*aranygyapjas bárány*”-ra. Előbb azokat. Míg azokkal nem boldogúlnak, addig hagyjanak békét MÓRA FERENC-nek és a MÓRA FERENC szép magyar nyelvében gyönyörködőknek.

Mészöly Gedeon.

Márjás huncut.

A nép körében gyakran hallani, hogy *márjás huncut*-nak neveznek valakit: *Te ilyen-amolyan márjás huncut! Ó te márjás huncut, te! Aszt a márjás huncut mindenedet! Nagy márjás huncut vót úkème* stb. Saját magára is szokta vonatkoztatni a beszélő, ha valami lehetetlent, elfogadhatatlant, különösen erkölcsi okokból teljesíthetetlen kívánnak tőle: *Nagy márjás huncut vónék, ha mégténném.* Ilyen esetben gyakran használják tagadó formáját is: *Csak nem vagyok márjás huncut* (hogya ezt v. azt cselekedjem)!

E szólás eredetét illetően minapában azt vetette föl egy érdeklődő, hogy vajjon nincs-e valami művelődéstörténeti háttere, nem függ-e össze valahogy a Szűz Mária képével díszített és ezért *máriás*-(*o*): *márjás*-(*o*) nak nevezett tizenkét ezüst krajcárt érő régi pénzünkkel esetleg olyképpen, hogy a vétken kapott embernek egynéhány *márjás*-t kellett fizetnie büntetés fejében. Ezért nevezték volna az illetőt **márjásos huncut*-nak (vö. *cégéres gazember, ludas, leveles* stb.), melyből aztán az ú. n. egyszerűséggel *márjás huncut* rövidült volna. Így aztán bizonyos művelődéstörténeti patinája volna ennek a népi kifejezésnek, mert régi igazságszolgáltatásunk egyik nyelvi emlékét becsülhetnők benne.

Nézetem szerint ennek a föltevésnek semmi elfogadható alapja sincs. Se régi, se újabb nyelvünknek tudtommal egyetlenegy adata sem tanúskodik a mellett, hogy valamely bűnöst a rászabott büntetés-pénzről neveztek volna el *talléros, forintos, garasos, dukátos, krajcáros* vagy akár *bankós* [vigyázat, hosszú ó-val!] latornak, huncutnak, gazembernek. Emmélfogva nem nevezhették **márjásos > márjás huncut*nak sem.

Már valamivel jobban megállja a helyét az a magyarázó kísérlet, amely a címbeli kifejezést a népies káromkodások egyik fajtájából eredőnek véli. Az inkább sajnálatos rossz szokásból, semmint romlott lélekből káromkodó magyar nép u. i. az Isten és szentek neve mellett Mária nevét is használja szitkozódásul. Akire okkal v. ok nélkül megharagszik, annak könnyen *elkeríti a Márjáját* és elmondja róla, hogy: „*Ejnye a Márjáját a huncutnak! Hogy az a jó Márja feledkezzen meg a huncutról! Hogy a Márjája ne legyen a huncutjának!*” stb. Már most akit akár érdeme szerint, akár érdemtelenül ekként szoktak emlegetni, az a *huncut*-nak a fenti példákban eléggé szemléltető kapcsolata miatt kaphatta talán a *márjás huncut* nevet. Azonban e feltevés elfogadását nemcsak az nehezíti meg, hogy a szólás imént vázolt keletkezését kétségtelen analógia nem támogatja, hanem egyben az is, hogy a *márjás huncut* erősen megvető, megbélyegző jelentését az említett és hozzájuk hasonló példákból bajos volna megmagyarázni.

Legvalószínűbb azonban nézetem szerint egy harmadik magyarázat, melynek fölvetésére egy gyermekkori emlékem késztet. Egyik alattomos, rosszindulatú, de a világ előtt folytonosan istenkedő sővényes

szomszédunkat gonoszságát palástoló jámborkodása miatt *istenes János bácsi*-nak hívtuk, ámbar az *istenes* [vagy inkább *istentelen*] *huncut* nevet inkább megérdemelte volna. Hiszen gondolni gondoltuk is róla, csak éppen mondani nem mertük. Mármost könnyen hihető, hogy azt a *huncut* embert, aki alávalóságát képmutató kegyes szólásokkal igyekezvén takargatni, hitványságának leggyakrabban *Szűz Mária* tisztelt nevét vettegette palástul, éppen e név gyakori, de nem jámbor szívvel való emlegetése, folytonos *márjáskodása* miatt nevezhették *márjás huncut*-nak. A jámborságot tettető gonosz ember keltette erkölcsi felháborodásból következik aztán e kifejezésnek mindmáig élénkén érezhető megbélyegző jelentése.

Látnivaló, hogy a *márjás huncut* egy vékony szálon, a *Mária* név szálán mégis csak összefügg a *márjás* nevű régi pénzfajtaival. Csakhogy ez a kapcsolat korántsem mutatkozik olyanak, mint amilyenek a fent tisztelt érdeklődő gondolta.

Csefő Gyula.

Töszméköl, gyüszméköl, gyüsménkédik. (N. és Ny. I. 298.)

Horger azon kérésére, hogy folyóiratunk olvasói szíveskedjenek a szerkesztőséggel közölni, hogy hol, milyen hangalakban és milyen jelentéssel használja az alföldi magyar nép a *töszméköl*, *gyüszméköl* és *gyüsménkédik* tájszavakat, a következőket jelenthetem. Nálunk Cegléden használják a *töszméköl* igét és ennek *pöszméköl* ~ *szöszméköl* ~ *szöszmötöl* ~ *pöszmötöl* alakváltozatait 'tesz-vesz' jelentéssel, de ezen jelentéshez mindig a tréfa, gúny vagy lekicsinylés érzethangulata fűződik. Éppen ez az érzelmi velejárója teszi érthetővé azt, hogy ennyi változata, támadt. A *gyüszméköl* ige is használatos nálunk 'folytonosan, hiába-valóan járkál' jelentéssel. De már a *gyüsménkédik* ige ismeretlen Cegléden.

Ez utóbbinak eredetét azonban másként magyaráznám mint *Horger* (i. h.) Hogy a tőle csak feltételezett *gyüsménkédik* alakváltozat valóban él, arra találtam ugyan egy adatot *Takáts*nak Az apátfalvi nyelvjárás c. tanulmányában (30. l.), mégis azt hiszem, hogy a Fehérmegyéből köztölt *gyüsménkédik* alak nem ebből lett, *sz* > *s* hangváltozással, inetimologikus *n* fejlődésével és *-kol*, *-köl* > *-kodik*, *-kédik*, *-kődik* képzőcserével, hanem úgy keletkezett, hogy a *jön* és *megy* igealakoknak népnyelvi *gyün* *s* *mén* kapcsolata elemeinek elhomályosodása után *gyünsmén*-né forrott össze, s ehhez járult aztán hozzá a *-kodik*, *-kédik*, *-kődik* képző. A *gyün* és *mén* igék összetétele, a *gyün-mén* ige, gyakori a népnyelvben (pl. *Gyün-mén mind zsidóba a fájdalom*), de használatosak ezek köztük álló *s* kötőszóval is: *gyün s mén*, mint pl. *alá s fő jár, ki zs be jár*, (a gombóc) *lő s fő jár a fázegba*. Az egységes igévé vált *gyünsmén*-ből aztán, miután végső *-n*-jének személyrag volta elhomályosodott, könnyen képződhetett gyakorító. **gyünsménkédik* származék, s ebből az *n* kiesésével a Fehérmegyéből köztölt *gyüsménkédik* alakváltozat. Magánhangzó és *s* közötti *n* kiesése nem ritka jelenség a nép nyelvben. Ilyen esetek pl. *ténsasszony*, *ténsúr* > *téssasszony*, *téssúr*, lat. *instare* > *istál*, ném. *nyj. ainschlåg* > *áslóg*, ném. *nyj. grinspan* > *krispán*, ném. *Zapfenstreich* > *capistrák* (> *capistráng*, mindezeket l. M.Tsz.), *Weinstein* > *Va(j) István*